

Suomen kognitiivisen kielentutkimuksen yhdistyksen (FiCLA) laivaseminaari

Kieli keskellä kognitiota III

Turusta Turkuun 12.-13.10.2007

Abstraktit aakkosjärjestyksessä esitelmöitsijän sukunimen mukaan

Kimmo Alho, Johanna Salonen, Teemu Rinne, Svyatoslav V. Medvedev,
Kenneth Hugdahl & Heikki Hämäläinen

Dichotic listening and attention: Magnetoencephalographic measurements of auditory-cortex activity

Right-ear advantage (REA) can be seen especially in dichotic listening tasks. In this, different sounds are presented simultaneously to the right and to the left ear. In general, it is easier to recognize and attend to sounds/speech heard in the right ear than in the left ear, and this can be seen also with behavioral measures.

Auditory processing is modulated by attention in many ways. This can be seen in several different event-related responses (ERPs), N1, N2 and late slow-wave (SW) respectively. N1 is the first negative peak in the waveform, peaking around 100-150ms after stimulus onset depending on the experimental setup. N2 is the second negative ERP peaking 200-300ms. Slow-wave is a long-lasting late negativity around 400-700ms after stimulus onset.

To study the interaction of REA and attention, we designed an experiment with four different conditions. The subject had to attend either to the sounds in the right ear (RA) or in the left ear (LA) or in both simultaneously (NF). We used consonant-vowel (CV) syllables with voiced and non-voiced stops combined with a vowel /a/. One syllable was always the target, and the subject was asked to press a button when he/she heard the target syllable in either ear (NF) or in the attended ear (RA and LA). In the fourth condition (VA) subject watched a silent cartoon, and were instructed to ignore the dichotic CV pairs.

We measured 15 healthy young adults with 306-channel magnetoencephalography (MEG) at BioMag-Laboratory (Helsinki University Central Hospital). All of them spoke Finnish as their native language, and all were right-handed.

A clear REA was seen in behavioral responses. Hit-rate was higher for target syllables presented to the right ear than for those delivered to the left ear, as expected. This result was clear both in comparing LA and RA, but it was also seen within NF, i.e. when attending both ears, the subjects found more targets in the right ear than in the left ear. More targets were found in RA (59%) condition than in LA (46%) condition. Results for LA situation also show that REA can be overdriven with attentional shift.

Also differences between situations, hemispheres and responses were found in the single-dipole analysis of MEG responses. For example, the latency of N1m was delayed in VA compared to LA and NF in the right hemisphere but not in the left. Instead, in N2m, the latencies differed between situations in both hemispheres, whereas no latency differences between situations were seen in SW.

The strength of activation behaved differently. No differences were seen in N1m, but in N2m, the activation strength was weaker in VA than in other situations, although not all of these were statistically significant. The results for SW were similar to those of N2m. For N2m and SW, a clear interaction between hemisphere and situation was found when comparing LA and RA. This confirms the behavioral results that laterality is modified by attention.

Suvi Honkanen

Tekstilaji, kielioppi ja konstruktikielioppi

Kognitiivisessa kielentutkimuksessa on aikain saatossa keskitytty paljolti lauseen kokoisten tai lausetta pienempien kielellisten yksiköiden kuvaamiseen. Tässä esitelmässä tarjoan esimerkin siitä, kuinka kognitiivisen kielentutkimuksen ja konstruktikieliopin käsitteitä on mahdollista hyödyntää laajempien tekstikokonaisuuksien tarkastelussa. Samalla käy ilmi, että tekstikokonaisuuden kognitiivis-konstruktionaalinen tarkastelu voi paljastaa jotakin olennaista tekstin ja lauseen keskinäisestä suhteesta merkitysten muodostumisen prosessissa.

Aineistonani on joukko suomenkielisiä hallinnollisia kirjeitä, jotka muodostavat funktioltaan ohjailevan tekstilajin. Fokusoin lauseisiin, joilla tässä aineistossa ilmaistaan vastaanottajan mahdollisuutta tehdä jotakin (esim. *Kouluilla on mahdollisuus ottaa kantaa painotetun opetuksen järjestämiseen ja siihen liittyvään oppilaaksiottoon; Kaupungin koulujen opettajilla on mahdollisuus valita koulussa tarjottavien ruokavaihtoehtojen mukainen työpaikkalounas*). Mahdollisuutta ilmaisevilla lauseilla voidaan aineistossani sekä informoida että sekä kehottaa toimintaan. Esitelmäni osoittaa, että näiden kahden funktion erottaminen helpottuu, jos tekstilajille annetaan tulkinnassa konstruktion status.

Jos tekstilajille annetaan tulkinnassa konstruktion status, lauseen suhde tekstiin näyttäytyy lopulta analogisena sille, mitä konstruktikieliopissa on aiemmin esitetty muun muassa leksikaalisten elementtien suhteesta argumenttirakennekonstruktioihin. Esimerkiksi Goldberg (1995) ehdottaa, että lauseessa esiintyvien leksikaalisten elementtien on sovittava yhteen lauseen abstraktina hahmona toimivan argumenttirakennekonstruktion kanssa. Kun käsittelen

tekstilajia konstruktiona, ehdotan samaan tapaan, että tekstissä esiintyvien lauseiden on sovittava konstruktion, jonka muodostavat tekstilajin muoto- ja merkityskonventiot.

Emmi Hynönen

Ominaisuus + luokka = status?

Esitelmässäni pohdin, voisiko käsitteillä *ominaisuus* ja *luokka* olla yhteinen yläkäsite ja sopisiko *status* tällaiseksi yläkäsitteeksi. Länsimaisen kieliopin perinteessä predikoivat lauseet jaotellaan tavallisesti neljään – kuuteen tyyppiin sen mukaan, mihin lauseen predikaatti viittaa. Stassenin (1997: 13, esimerkit omiani) mukaan predikaatin viittauskohteet ja niiden prototyypiset edustajat ovat seuraavat:

- 1) tapahtuma: verbi (*Pekka juoksee/nukkuu*)
- 2) ominaisuus: adjektiivi (*Pekka on iloinen*)
- 3) luokka: substantiivi (*Pekka on rakennusmies*)
- 4) lokaatio: adverbiaali (*Pekka on työmaalla*).

Ominaisuus- ja luokkakategorioiden ero on hahmotettavissa edellä esiteltyjen prototyyppisten edustajien ohella siten, että ominaisuuspredikaatti viittaa yksittäiseen piirteeseen ja luokkapredikaatti puolestaan kategorian jäsenyyteen (ks. Wierzbicka 1986: 378). Ominaisuuskategorian asema ei ole yhtä vahva kuin muiden kolmen: ominaisuudet eivät kielitypologisesti muodosta samalla tavalla yhtenäistä kategoriaa kuin luokat ja tapahtumat, eikä niillä ole omaa koodausstrategiaa kuten muilla kategorioilla (Stassen 1997: 17; 30). Suomen kielessä luokka- ja ominaisuuspredikaatio käyttävät nominaalista tai lokaalista koodausstrategiaa yleensä samojen ehtojen mukaan: nominaalisella koodauksella (kopula + nominatiivisijainen predikaatiivi) ilmaistaan pysyvää luokkaa tai ominaisuutta ja lokaalisella (kopula + essiivisijainen predikaatiivadverbiaali) muutoksenalaista. Pääsääntöisesti samojen ehtojen mukaan toteutuvista koodausstrategioista huolimatta kategorioita ei ole syytä fennistiikassakaan kokonaan niputtaa yhteen, kuten toisinaan on tapana, sillä niiden käytössä on myös eroja (ks. Pajunen 2000: 42–43). Kuvauksen kannalta olisi kuitenkin hyödyllistä, mikäli käytössä olisi yläkäsite, joka kuvaisi kumpaakin predikaatiotyyppiä. Samoin statuksen käsitettä voi olla mahdollista hyödyntää ainakin luokkaja ominaisuuspredikaatiossa käytettävän essiivisijaisen predikaatinominaalin superskeeman määrittelyssä.

Lähteet

PAJUNEN, ANNELI 2000: Suomen ominaisuuspredikaatio ja tyyppi olla sairaana. – Anneli Pajunen (toim.), Näkökulmia kielitypologiaan. Suomi 186. Suomalaisen Kirjallisuuden seura, Helsinki.

STASSEN, LEON 1997: Intransitive Predication. Oxford Studies in Typology and Linguistic Theory. Oxford University Press, Oxford.

WIERZBICKA, ANNA 1986: What's in a noun? How do nouns differ from adjectives? – Studies in Language 10.

Pirjo Korpilahti

Voiko kuuloherätevasteiden avulla arvioida äidinkielen omaksumista

Kuuloärsykkeet välittävät tietoa ulkoisesta maailmasta, ja toisaalta havahduttavat erilaisia kognitiivisia prosesseja. Kuuloaisti ohjautuu jo sikiökauden viimeisistä kuukausista alkaen havaitsemaan toistuvia äänitapahtumia, kuten äidin ääntä. Sekä behavioraalisin menetelmin että aivosähkötoimintaa kartoittavien tutkimusten avulla on voitu osoittaa, että 8–10 kk:n ikäisenä lapsi on leimautunut omaan kieliyhteisöönsä. Lapsi erottelee tarkemmin äidinkielen- sä ääniteitä kuin muita vastaavia, jopa akustiselta eroltaan selvempiä äännepareja. Samalla lapsi oppii jättämään epäolellaisen kuuloinformaation tietoisin havainnon ulkopuolelle. Kielenomaksumisen alkeille on siis yhtä tärkeää inhibitorinen kuin eksitatorinenkin aistitiedon käsittely. Havaintojen neuraalinen ohjautuminen muodotaa perustan muistille ja oppimiselle; tekee aistimuksista tarkoituksenmukaisia.

Voidaanko aivot toimintoja mittaamalla ja kuvantamalla sitten arvioida kielellisten taitojen omaksumista? Tarkastelen aihetta kokeellisesti kuuloherätevasteiden avulla. Tämän menetelmän etuna muihin kuvantamismenetelmiin verrattuna on se, että herätevasteiden avulla voidaan tarkastella kielellisen informaation käsittelyä aikajäsentisenä ja ajantasaisena tapahtumana. Voimme kymmenen millisekunnin tarkkuudella määritellä kuulohavainnon yksittäisiä vaiheita. Ääniärsykkeiden esiintymisnopeudella onkin huomattava vaikutus kortikaalisiin vasteisiin. Tämä tulee erityisesti esille silloin, kun kielellisten taitojen omaksuminen ei etene odotusten mukaisesti. Aivojen kyky tunnistaa ja erotella äänen perusominaisuuksia on keskeistä myös kompleksien hahmojen, kuten sanojen tunnistuksessa. Analysoitaessa tietoa voidaan tarkastella joko ärsykkeiden automaattisesti aikaansaamia ärsykesidonnaisia vasteita tai kognitiivisiin prosesseihin perustuvaa tiedonkäsittelyä ja muistiin taltioitumista. Poikkeavuusnegatiivisuusvaste, MMN (mismatch negativity) on automaattinen kuuloerottelua ja muistia heijastava kognitiivinen aivovaste. MMN-mittausten avulla voidaan tarkastella sekä aivojen toiminnallista kypsymistä, tarkkojen kuulohavaintojen ja kielen prosessien omaksumista sekä häiriöitä.

Logopediassa keskeisessä asemassa ovat neurokognitiivisen tutkimuksen kliiniset sovellutukset. Tarkastelen esitelmässäni sekä tyypillisesti kehittyvään että poikkeavaan kielenomaksumiseen ja oppimishäiriöihin liittyviä havaintoja ja tutkimustuloksia.

Lari Kotilainen

Konstruktioiden samankaltaisuus

– syitä ja seurauksia

Yksittäisen kielen kielioppiin katsotaan yleensä kuuluvan rajattu määrä toisistaan melko selvästi eroavia rakenteita. Aito kielenkäyttö osoittaa kuitenkin, että vakiintuneita rakenteita – konstruktioita – on lähes rajattomasti ja niiden erot ovat osin hyvinkin häilyviä. Esimerkkiparit 1 ja 2 havainnollistavat tätä kahden läheisen rakenteen avulla. Kaikki lauseet ovat esimerkkejä toistuvasti esiintyvistä konstruktioista.

1. a. Mutta mikäs tällaisen oudon olion on siellä *asustaa*... (Internet)
b. Mutta mikäpä oli lupauksen *poseeratessa*. (Kielipankki, Aamulehti)
2. a. Paskat siinä mitään järkeä *ole*. (keskustelupalsta, 2005)
b. Paskat se mikään ihana *on*. (keskustelupalsta, 2005)

Kohdan 1 molemmat esimerkit toimivat eräänlaisina kommentteina, puhujan oman mielipiteen ilmaisimina. Infinitiivimuotoa lukuun ottamatta ne muistuttavat muodoltaan toisiaan. Kohdan 2 esimerkit taas nekin ovat muodoltaan lähes samankaltaisia, sillä vain verbi on eri muodossa. Molemmat toimivat kontekstissaan edellä mainitun kiistämisenä.

Kutsun tällaisia muodoltaan ja merkitykseltään samankaltaisia konstruktioita lähikonstruktioiksi. Vaikka esimerkkikonstruktiot muistuttavatkin toisiaan, voi korpusanalyysin avulla osoittaa, että sekä niiden muodon että merkityksen välillä on pieniä ja tendenssimäisiä eroja. Kaikilla konstruktioilla on itsenäinen status.

Pohdin esitelmässäni tällaisten lähikonstruktioiden asemaa kieliopissa. Käsitykseni mukaan lähikonstruktiot eivät ole satunnaisia poikkeamia (vrt. homonymia), vaan pikemminkin kieliopille tyypillinen ilmiö. Mutta miksi lähikonstruktioita on ja mitä seurauksia konstruktioiden samankaltaisuudesta on?

Aki-Juhani Kyröläinen

Matalan frekvenssin konstruktiot ja salienttisuus

Kognitiivisesti suuntautuneessa korpuslingvistiikassa on esitetty näkemys, että tietyillä konstruktioilla on erityinen status kielen systeemissä, vaikka niillä olisi suhteellisen matala frekvenssi. Tämä erityinen status on seurausta salienttisuudesta (Hoffman 2004). Nykyään salienttisuus on yleisesti käytetty käsite sellaisissa kielen teorioissa, joiden taustalla vaikuttamaa

psykologinen pätevyys: teorioiden käsitys tietyn kielellisen ilmiön motivoitumisesta ei tukeudu pelkästään semanttis-rakenteelliseen selitysmalliin, vaan myös ihmisen kognitiivisilla ominaisuuksilla on siinä merkitystä.

Tarkoitukseni on pohtia esityksessäni salienttisuuden käsitettä ja sen asemaa korpuslingvistiikassa, erityisesti salienttisuuden ja frekvenssin suhdetta. Koska korpuslingvistiikka on ennen kaikkea havaintoon perustuva kuvausmalli, matalan frekvenssin ilmiöt ovat siinä metodologisesti ongelmallisia. Tyypillisesti tietyn konstruktion tai ilmiön salienttisuus määritellään intuitiivisesti (vrt. Levin – Rappaport Hovav 2005: 172) tai määritelmässä vedotaan ihmisen kokemukseen maailmasta (ks. esim. Langacker 1999). Tarkastelen esityksessäni yhtä venäjän kielen matalan frekvenssin konstruktioyhteyttä, jossa esiintyy datiivi-kokija, määre ja refleksiiverbi. Keskityn esityksessäni pohtimaan semanttis-rakenteellisia ominaisuuksia, joiden voisi olettaa heijastavan salienttisuutta. Katson tällaisiksi keskeisiksi ominaisuuksiksi konstruktioyhteyden merkityksen ja rakenteellisen kompleksisuuden ja produktiivisuuden.

Lähteet

- Hoffmann, Sebastian (2004). Are low-frequency complex prepositions grammaticalized? *Corpus Approaches to Grammaticalization in English*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 171-210.
- Langacker, Ronald W. (1999). *Grammar and conceptualization*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
- Levin, Beth; Rappaport Hovav, Malka (2005). *Argument Realization*. Cambridge: Cambridge University Press.

Antti Leino

Kuvia, kieltä ja konstruktioita

Heraldiikka on sikäli mielenkiintoinen tunnusjärjestelmä, että sen peruseriaatteiden mukaan vaakunan voi esittää sekä kuvana että sanallisesti. Nämä kaksi esitystapaa ovat yhtä ilmaisuvoimaiset, ja sikäli kumpikin määrittelee vaakunan yksikäsitteisesti. Vaikka vaakuna onkin luonteeltaan kuvallinen tunnus, yleisesti vallalla olevan käsityksen mukaan sanallinen kuvaus, vaakunaselitys, on vaakunakuvaan nähden ensisijainen (esim. Kara 1989: 9).

Kuvallisessakin muodossa esitetyllä vaakunalla on oma selkeästi erottuva rakenteensa, ja vaakuna on mahdollista jäsentää osiinsa paljolti samalla tapaa kuin lause. Täällasta rakenteellista tietoa on

jonkin verran käytetty hyödyksi sekä kuvamateriaalin käsittelyssä (esim. Breitender--Eidenberger 1999) että vaakunakuvien tuottamisessa selityksen perusteella (esim. McKeag 2005).

On myös olemassa viitteitä siitä, että nimenomaan vaakunaselityksen kehittyminen tekstilajina oli kytköksissä siihen, että vaakunat 1200-luvun puolivälistä alkaen asteittain lakkasivat olemasta yksittäisiä aikakautensa kuvataiteen käytäntöihin perustuvia tunnuksia. Jo hyvin nopeasti, vuosisadan loppuun mennessä, heraldiikka oli perusolemukseltaan kehittynyt sellaiseksi systemaattiseksi merkkijärjestelmäksi, jona sen nykyisin tunnemme (Brault 1997: 5--11). Vaakunakuvan sisäisen rakenteen hahmottaminen ja sanallinen vaakunaselitys olisivat siis tämän mukaan historiallisestikin sukua toisilleen.

Olen toisessa yhteydessä esittänyt, että vaakunaa on mahdollista jäsentää kognitiivisen kielitieteen näkökulmasta konstruktion käsitteen kautta (Leino, tulossa), ja tällainen lähestymistapa antaa aiempaa paremmat lähtökohdat vaakunan symboliikan ja merkityssisällön tulkitsemiselle. Tässä suhteessa vaakunat muistuttavat monessa suhteessa paikannimiä, joiden kuvaukseen konstruktiopohjainen lähestymistapa myös on omiaan (Leino 2007). Merkityssisällön lisäksi konstruktioiden avulla on luontevaa esittää myös vaakunan rakenteelle muodostuneet käytännöt, eräänlainen heraldinen syntaksikuvaus. Tämä kuvaus on ehkä selvemmin esitettävissä yleistämällä ja yksinkertaistamalla vaakunan kuvallista esitystä skemaattiseksi, mutta se näkyy yhtä lailla sanallisen vaakunaselityksen rakenteessa.

Croft ja Cruse (2004: 328--329) mainitsevat muutamia kognitiivisen kielitieteen ajatusten sovelluksia muille elämänaloille ja pitävät niitä kunnianhimoisina mutta kovin kiistanalaisina. Tällä kertaa kyse ei ole aivan näin radikaalista yrityksestä. Heraldikka on merkkijärjestelmä, joka on joissakin suhteissa kielen kaltainen, mutta toisaalta sitä yksinkertaisempi. Kognitiivisen kielentutkimuksen menetelmien soveltaminen kielenomaisten rakennepiirteiden kuvaamiseen paljastaa uusia asioita tuon järjestelmän olemuksesta, mutta antaa samalla lisävalaistusta myös konstruktioiden luonteeseen.

Kirjallisuutta

Brault, Gerald J. 1997: *Ealy Blazon*. Second edition. Boydell Press, Woodbridge.

- Breiteneder, Christian -- Eidenberger, Horst 1999: A Retrieval System for Coats of Arms. International Symposium on Intelligent Multimedia and Distance Education, Baden-Baden.
- Croft, William -- Cruse, Alan D. 2004: Cognitive Linguistics. Cambridge Textbooks in Linguistics.
- Kara, Kimmo 1989: Vaakunaselitys. Suomen Heraldisen Seuran julkaisusarja 3. SHS, Helsinki.
- Leino, Antti 2007: On Toponymic Constructions as an Alternative to Naming Patterns in Describing Finnish Lake Names. *Studia Fennica Linguistica* 13. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Leino, Antti (tulossa): On the Semantic Basis of Heraldic Propaganda, or, What do Arms Mean, and How? Proceedings of the 27th International Congress of Genealogical and Heraldic Sciences.
- McKeag, Michael 2005: Heraldic Applications of Computational Linguistics, Computational Geometry and Image Processing. ACH/ALLC 2005: The International Conference on Humanities Computing and Digital Scholarship. Conference Abstracts (2nd Edition), s. 142--145. University of Victoria Humanities Computing and Media Centre.
-

Milla Luodonpää

Käsittekkategoriat historian ja kielitieteen alan tieteellisessä diskurssissa suomen ja ranskan kielessä

Johdanto

Pro gradu –tutkielmassani tutkin kognitiivisten metaforien käyttöä Euroopan Unionin perustuslakikansanäänestystä koskevassa diskurssissa. Tutkimuksen kuluessa kiinnostukseni heräsi metaforien ohella myös muita kielellisiä ilmiöitä kohtaan, joilla on merkitystä jokapäiväisessä ajattelussamme. Viimeaikainen kehitys kognitiivisen semantiikan tutkimuksessa onkin suuntautunut ihmisen käsittekkategorioiden tutkimukseen. Olen kiinnostunut tutkimaan näiden käsittekkategorioiden ilmenemistä erityisesti tieteellisissä artikkeleissa, koska perinteisesti tieteellisten artikkeleiden oletetaan noudattavan akateemisen objektiivisuuden ja selkeyden vaatimuksia välttämällä kuvainnollista kielenkäyttöä. Koska kuvainnollista kielenkäyttöä ei ole pidetty tyyppillisenä piirteenä tieteelliselle tekstille, siitä on tehty suhteellisen vähän tutkimusta. Väitöstutkimukseni tavoite onkin valottaa tätä aluetta käsittekkategorioiden ilmenemisestä tieteellisissä artikkeleissa.

Tutkimusaineisto ja –menetelmä

Väitöstutkimukseni aineisto koostuu siis tieteellisistä artikkeleista historian ja kielitieteen alalta. Olen valinnut kaksi eri tieteen alaa voidakseni verrata vaikuttavatko tieteen alan omat käytännöt artikkeleissa ilmeneviin käsittekkategorioidiin vai ovatko yleiset tieteellisen tekstin normit, kuten objektiivisuus ja selkeys määräävämpiä. Tutkimusaineisto sisältää sekä suomen että ranskankielisiä artikkeleita, koska tavoitteenani on verrata myös näiden kahden kielen eroja käsittekkategorioiden tasolla. Valitsin tutkittaviksi tieteen aloiksi kielitieteen, koska se on minulle koulutustaustastani johtuen tutuin tieteenala, sekä historian, koska historian tutkimusta käsittelevien artikkelien on todettu olevan tieteellisistä artikkeleista kaikkein argumentatiivisimpia (Hunston 1993) ja uskon niiden siten sisältävän myös tutkimiani kielellisiä ilmiöitä. Tällä hetkellä tutkimusaineistoni sisältää 184 artikkelia eri tutkijoilta, joista valitsen riittävän määrän edustavia artikkeleita voidakseni analysoida kategorisointia mielekkäällä tavalla. Tutkimuksen lähtökohtana on Lakoff ja Johnsonin (1980) kognitiivisen metaforan teoria uudemmilla tutkimuksilla täydennettynä (esim. Turner & Fauconnier 2002). Käyttämäni tutkimusmenetelmä on kvalitatiivinen, mutta siinä on myös kvantitatiivisia piirteitä, koska aion laskea tutkimieni ilmiöiden esiintymistiheyden.

Tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Tutkimuksessani pyrin vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Millaiset käsittekkategoriat nousevat historian ja kielitieteen alojen akateemisesta diskurssista? Eroavatko näissä kahdessa diskurssissa esiintyvät käsittekkategoriat toisistaan? Jos eroavat, mitä vaikutuksia tästä seuraa?
- 2) Millaiset käsittekkategoriat nousevat suomen- ja ranskankielisessä akateemisesta diskurssista? Eroavatko näissä kahdessa diskurssissa esiintyvät käsittekkategoriat toisistaan? Jos eroavat, mitä vaikutuksia tästä seuraa?

Koska maailman käsitteellistäminen käsittekkategorioiden kautta on ihmisen perustavanlaatuisen ominaisuus, hypoteesini on, että akateemiset diskurssit eroavat toisistaan niin eri alojen kuin eri kielten välillä.

Jarno Raukko

Muuttuvat kehykset tekeillä olevassa tekstiviestissä

“En voi nyt puhua, kun bussissa vieressäni istuu mahdollisesti tuttu ihminen. [...] Täytyy lopettaa, olen työpaikan ovella. [...] Ei kun ai niin, en menekään vielä sisään, soitan sinulle siitä vanhempainillasta.”

Kognitiivisen kuten muunkin funktionalistis-kontekstualistis-skematologisen semantiikan mukaan kielellinen ilmaisu on oleellisesti kehysidonnaista (vrt. esim. Fillmoren *Frame Semantics*): ilmaisut ja niistä rakentuva teksti ymmärretään suhteessa sellaiseen kehykseen, jonka yhtäältä teksti rakentaa ja joka toisaalta on suhteessa aiempiin kokemuksiin kielelliskulttuurisista kehyksistä, skeemoista, merkitysrakenteista ja ensyklopedisista käsitejärjestelmistä.

Vastaanottaja ottaa, prosessoi ja ymmärtää enemmän tai vähemmän menestyksekkäästi lähettäjän tuottaman tekstin. Jos kyseessä on kirjoitusviestintä, lähettäminen ja vastaanottaminen on prototyypillisesti eriaikaista. Jos kyseessä on reaaliaikainen, samanaikainen, interaktiivinen, kaksisuuntainen suullinen viestintä, ei puhuta lähettäjistä ja vastaanottajista, vaan osallistujista, jotka yhdessä luovat kielellisen tapahtuman, jonka kielitieteilijä voi post-konstruoida kahden tuottajan synnyttämäksi tekstiksi. Molemmista tapauksissa oletetaan, että kehykset ovat jaettuina, semantiikka on intersubjektiiivista ja kommunikaatiotapahtuman osallistujilla on jokseenkin yhteinen käsitys tekstin olemuksesta. Lisäksi kirjoitettu muoto keskimäärin presupponoi tekstin monoliittisuuden: kirjoitettu viesti pysäyttää ajan ja luo koherentin kehyksen, jonka on tarkoitus päteä koko tekstin ajan.

Missä määrin tekstiviestinkirjoitusprosessi sotkee käsityksiämme tekstistä, sen kehyksestä ja tuotteen ja prosessin suhteesta? Pidemmänpuoleinen, jonkin aikaa tekosessa oleva tekstiviesti on parhaimmillaan/pahimmillaan kuin sanelukoneen ja päiväkirjan yhdistelmä, jonka alkupuoli on vanhentunut lopettamisvaiheessa. Jos tekstiviestin kirjoittaja eksplikoi häntä ympäröivää fyysistä kehystä, vastaanottajan voi olla vielä helppo ymmärtää, että olosuhteet ovat saattaneet muuttua tekstiviestin kirjoituksen aikana. Vastaanottaja ei kuitenkaan – ainakaan vuoden 2007 keskivertokäyttäjää tarkasteltaessa – kiinnitä tarkkaavaisuuttaan siihen, että viestin alku ja loppu ovat voineet syntyä tyystin eri olosuhteissa.

Ennen matkapuhelimien/kännyköiden maailmanvalloitusta ei ollut tapana tuottaa kirjoitettua viestiä kaupungilla kävellessä, paikasta ja kehyksestä toiseen siirryttäessä. Kahviloissa ja junnissa kirjoitettiin jo silloin kirjeitä ja artikkeleita, mutta kirjoittajan välitön kokemuspiiri saattoi silti pysyä samana. On totta, että esim. vuolaasti kirjoitettu, tunnelmoiva perinteinen kirje on voinut olla kovin erioloinen alku- ja loppupäästään. Vastaanottajalla on kuitenkin ollut fyysiset edellytykset tajuta kirjeen kerronnallinen eteneminen: monisivuinen kirje antaa vihjeen kirjoitusprosessin pitkäaikaisuudesta. Tekstiviestin oletetaan kuitenkin englanninkielisen nimensäkin (SMS = Short Message Service, ”lyhytsanoma(palvelu)”) puolesta olevan lyhyt, ja siis oletusarvoisesti ”yhden asian viesti”. Hektinen 2000-luku olettaa tekstiviestin momentaariseksi, ei prosessuaaliseksi kommunikaatiomuodoksi. Senpä takia vastaanottajan oletukset tekstin kirjoitusprosessista eivät välttämättä vastaa itseasiaalista tapahtumaa.

Jos kirjoittaja tajuaa, että kehys on muuttunut viestin kirjoituksen alkuhetkestä loppupuolis-
kolle, pitäisikö hänen auttaa vastaanottajan tulkintaprosessia palaamalla viestin alkuun teke-
mään päivityksiä? Poistamaan vanhentuneita olosuhteenkuvauksia? Täydentämään viestin
kirjoituksen aikana selvinneitä asioita? Vai kenties jollain tavalla merkitsemään tekstin kirjoj-
ituksen prosessin vaiheita ja tasoja: ”kirjoitin tämän silloisten olosuhteen vallitessa; ne eivät
enää päde”.

Tähän asti kirjoittamani kuvaus kolahtaa sinuun todennäköisesti vain, jos kirjoitat vähän pi-
dempää viestejä kuin ”lyhytsanomiamia”. Tekstiviestin monoliittisuuden vs. prosessuaalisuuden
tarkastelu voidaan rinnastaa myös sähköpostiin, ”mesettämiseen” ja ”chattailuun”, joskin
kahdessa jälkimmäisessä kirjoitus on muuttunut lähes reaaliaikaiseksi ja dialogiseksi. Sähkö-
postiviestien tyypillinen pituus on taas todennäköisesti pidempi kuin tekstiviestien. Yhtä
kaikki parhaimmat edellytykset viestin tekeillä olevuuden vaikutukselle tekstin kehysten roo-
liin nousevat esiin silloin, kun kommunikaatiovälineenä on mukana kulkeva kännykkä.

Nina Reiman & Sanna Mustonen

Mitä oppijankielen tutkimus voisi antaa kognitiiviselle kielentutkimukselle?

Mitä uutta toisen kielen oppimisen näkökulma voisi tuoda fennistiseen kognitiiviseen tutki-
mukseen? Kognitiivinen lingvistiikka on keskittynyt pitkälti kielijärjestelmän tutkimiseen
äidinkielen näkökulmasta. Siinä on potentiaali kielen muutoksen todentamiseen: suomessa
kognitiivista lingvistiikkaa on sovellettu diakroniseen ja lapsenkielen tutkimukseen. Suomi
toisena kielenä -oppimisen tutkimuksessa kognitiivinen lähestymistapa on kuitenkin jäänyt
vähäiseksi.

Tässä esitelmässä pohdimme kognitiivisen lähestymistavan sovellettavuutta toisen kielen op-
pimisen tutkimukseen. Mahdollisia lähestymistapoja ovat:

- käyttöpohjainen (usage-based) lähtökohta: kieli käytössä ja kontekstit
→ kielellinen ja kommunikatiivinen kompetenssi
- fennistinen kuvaus vs. psykolingvistinen evidenssi oppijankielestä
- konstruktioajattelu, kehysemantiikka, lokalistinen hypoteesi, lause argumenttiraken-
nekonstruktiona (Ellis 2003, Langacker 1991, Fillmore & Kay 1996, Fillmore 1982,
Goldberg 1995, Hopper 1998).

Väitöskirjatutkimuksemme ovat osa eurooppalaista hanketta, jonka yleisenä tavoitteena on
lähentää kielitaidon arviointia toisen ja vieraan kielen omaksumisen tutkimukseen. Hankkeen
(<http://www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/en/research/projects/cefling>) päätutkimuskysymykseen

- Mitkä ovat tyypillisiä lingvistisiä piirteitä ja piirrekimppuja Yhteisen eurooppalaisen viitekehyksen (CEFR) kommunikatiivisesti kuvatuilla taitotasoilla A–C?

etsimme osaltamme vastausta tarkastelemalla lausetyyppejä ja paikallissijaisia ilmauksia.

Tutkimuksen aineisto koostuu yläkoululaisten ja aikuisten suomen oppijoiden kirjallisista suorituksista. Tehtävänannot simuloivat kommunikatiivisia tilanteita, ja suoritukset on arvioitu Viitekehyksen taitotasoille.

Oppijankieli on luonteeltaan prosessimainen ja kehkeytyvä. Lapsenkieleen verrattuna aikuisen toisen kielen oppijan kieli ei kuitenkaan kehity yhdessä kognition kanssa: aikuisen kognitio ja vähintään ensikielen rakenteet ja ilmaisuvaranto muodostavat toisenlaisen lähtökohdan oppimiselle. Toisen kielen tutkimus voisikin tuoda kognitiivisen lähestymistavan hypoteeseja uuteen valoon.

Lähteet

Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching and Assessment (CEFR). Council of Europe 2001.

Ellis, Nick C. 2003: Constructions, Chunking and Connectionism: The Emergence of Second Language Structure. In Doughty, Catherine J. & Long, Michael H. (Eds.) *The Handbook of Second Language Acquisition*. Oxford, UK: Blackwell Publishing. S. 63–103.

Fillmore, Charles J. & Kay, Paul 1996: *Construction Grammar*. CLSI Lecture Notes. Center for the Study of Language and Informantion, Stanford, CA. Käsikirjoitus.

Fillmore, Charles J. 1982: Frame Semantics. – The Linguistic Society of Korea (ed.) *Linguistics in the Morning Calm*. Selected Papers from SICOL-1981. Hanshin Publishing Company, Seoul. S 111–137.

Goldberg, Adele E. 1995: *Constructions. A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Cognitive Theory of Language and Culture. Chicago: The University of Chicago Press.

Hopper, Paul J. 1998: Emergent Grammar. Tomasello, Michael (ed.) *The New Psychology of Language*. S. 155–175.

Langacker, Ronald W. 1991: *Foundations of Cognitive Grammar II: Descriptive Application*. Stanford University Press, Stanford CA.

Jouni Rostila

Semanttisista rooleista ja passiivin kuvauksesta konstruktikieliopissa

Konstruktikieliopissa näytetään laajalti oletettavan, että semanttiset roolit voidaan määrittellä denotatiivis-semanttisesti. Tämä käy ilmi esim. viittauksista Fillmoren (1968) syväsiioihin, joilla kuitataan käsitteen perinpohjaisempi tarkastelu (esim. Goldberg 1995). Denotatiivis-

semanttinen lähestymistapa näkyy myös passiivin käsittelyssä, joka redusoi passiivin pelkäksi argumenttipaikkojen vaihto-operaatioksi (Fillmore & Kay 1996; Croft 2001). Welke (1988; 1994; 2002) osoittaa, että Fillmoren syväsiijat ja ylipäättänsä vallalla oleva käsitys semanttisista rooleista ovat denotatiivis-semanttisia – ja sitäkin vain näennäisesti. Koska konstruktiokielioppi kuitenkin on merkkipohjainen teoria, jolle merkitys on mentaalirepresentaatio, merkin merkityspuolisko, todennäköisimmin jonkinlainen prototyyppi, sen tulisi lähestyä semanttisia rooleja signifikatiivis-semanttisesti (representaationaalisesti). Tällainen lähestymistapa löytyy Welken semanttisten roolien diskussiosta.

Esitelmässäni osoitan, että semanttiset roolit todellakin määritellään konstruktiokieliopissa väärältä pohjalta ja näytän, miten roolit määritellään signifikatiivis-semanttisesti. Ajan sallies- sa luonnostelen myös signifikatiivis-semanttisen lähestymistavan saksan passiiviin. Ehdotuk- seni hyödyntää Michaelisin (2002; 2005) *type-shifting construction* -käsitettä. Se on osa laa- jempaa konstruktio- lähestymistapaa argumenttimerkintään saksan kielessä (Rostila, tulossa).

Lähteet

- Croft, William (2001): *Radical Construction Grammar: Syntactic Theory in Typological Per- spective*. Oxford: Oxford University Press.
- Fillmore, Charles J. (1968): "The case for case". Teoksessa Emmon Bach & Robert T. Harms (toim.), *Universals in Linguistic Theory*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1-88.
- Fillmore, Charles J. & Paul Kay (1996): *Construction Grammar*. (CSLI Lecture Notes). Stan- ford: CSLI Publications.
- Goldberg, Adele E. (1995): *Constructions. A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago/London: University of Chicago Press.
- Michaelis, Laura A. (2002): "Headless Constructions and Coercion by Construction". Teok- sessa Elaine J. Francis & Laura A. Michaelis (toim.), *Mismatch: Form-function In- congruity and the Architecture of Grammar*. Stanford: CSLI Publications, 259-310.
- Michaelis, Laura A. (2005): "Entity and event coercion in a symbolic theory of syntax". Teoksessa Jan-Ola Östman & Mirjam Fried (toim.), *Construction Grammars: Cogni- tive grounding and theoretical extensions*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 45-88.
- Rostila, Jouni (tulossa): *Konstruktionsansätze zur Argumentmarkierung im Deutschen*. Väitöskirjatyö, Tampereen yliopisto.
- Welke, Klaus (1988): *Einführung in die Valenz- und Kasustheorie*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
- Welke, Klaus (1994): "Thematische Relationen. Sind thematische Relationen semantisch, syntaktisch oder/und pragmatisch zu definieren?" *Deutsche Sprache* 22.1, 1-18.
- Welke, Klaus (2002): *Deutsche Syntax funktional. Perspektiviertheit syntaktischer Strukturen*. Tübingen: Stauffenburg.

Piia Seppälä

Vaikeuksien kautta voittoon?

Kautta-postposition muukalaisuudesta ja hämäräperäisyydestä

Eräs suomen kielen huollon taustalla piilevistä ideologioista on (ollut) purismi, jossa kieli on pyritty puhdistamaan ja vapauttamaan vierasperäisestä aineksesta ja muukalaisvaikutteista. Yksi tällaisista hylättäväksikin esitetystä muukalaisuuksista on postpositio *kautta*, jonka on sanottu pesiytyneen suomen kieleen ruotsin, saksan tai kreikan kielen vaikutuksesta. Siksi sen käyttöä on haluttu rajoittaa ja sen tilalle on ehdotettu monia suomalaisempia ilmauksia, ja suosituksia *kautta*-postposition korvaamiseksi muilla ilmauksilla on tuotu esiin erilaisissa kielenhuollollisissa teksteissä ainakin 1800-luvun lopulta asti.

Kautta-postposition muukalaistaustan lisäksi *kautta*-postposition käyttöä on haluttu rajoittaa sen monikäyttöisyyden vuoksi. *Kautta*-postpositiota voidaan käyttää ilmaistaessa esim. spatiaalista väylää (*ajomme Tampereelle **Forssan kautta***), välittäjää (*hän puhuu minulle enää **sisarensa kautta***), jonkinlaista apuneuvoa (*emme tulleet julkisuuteen **silikonirintojen kautta***) tai näiden yhdistelmää (***Laulun kautta** jouluun* [otsikko]). Spatiaaliseksi tulkittavissa yhteyksissä ja jonkinlaista välittäjää ilmaisemassa *kautta* on yleensä hyväksytty, mutta erityisesti instrumentaalissa merkityksessä sen käyttöä tulisi kielenhuollon näkemyksen mukaan tavallisesti mieluummin välttää. Keinoa ja tapaa ilmaisevissa yhteyksissä *kautta* on tulkittu merkitykseltään epämääräiseksi, ja sen on sanottu esim. ”kiusallisesti rehottaneen abstraktissa käytössä”.

Kautta-postposition tilalle on useimmiten ehdotettu jotakin toista postpositiota (***kielitaitonsa kautta** hänellä on hyvät mahdollisuudet saada työpaikka -> **kielitaitonsa ansiosta**; talo siirtyi uudelle omistajalle **oston kautta** -> **oston tietä**) tai paikallissijailmausta (***mansikka** lisääntyy **rönsyjen kautta** -> **rönsyistä**), toisinaan *kautta*-postposition sisältäviä ilmauksia on pidetty niin hämärinä, että on katsottu paremmaksi muuttaa virkerakenne kokonaan toisentyyppiseksi. Korvattavaksi esitetyt *kautta*-postpositiolausekkeet ovat tyyppillisesti yksittäisten tekstilähteiden satunnaisia esiintymiä. Niiden merkityksiä ei juurikaan ole analysoitu, vaan muukalaisuus ja ”hämäryys” ovat riittäneet rajoitusten perusteiksi. Tarkastelen esitelmässäni *kautta*-postpositioilmausten merkityksiä ja esiintymisympäristöjä. Pohdin sitä, minkälaisissa tapauksissa kielenhuoltajat näkevät *kautta*-postposition käytössä vierasta vaikutusta ja milloin ajatuksen kirkastumattomuutta, sekä sitä, minkälainen käsitteistys *kautta*-lausekkeen käytön taustalla on: saadaanko *kautta*-lauseketta käyttämällä ilmauksen merkitykseen jokin sellainen aspekti, joka ei välity korvaavasta paikallissijailmauksesta tai jostakin toisesta postpositiosta?**

Laura Visapää

Cristofaron asymmetrinen alistusmalli

Esittelen esitelmässäni Sonia Cristofaron teosta *Subordination* (2003), joka käsittelee alistamista typologisesta ja kognitiivisesta näkökulmasta.

Cristofaron (2003) teoksen pyrkimyksenä on kartoittaa alistamista ilmaisevien morfosyntaktisten rakenteiden ja niiden ilmaisemien konseptuaalisten tilanteiden suhdetta. Se pyrkii kuvaamaan samojen funktionaalisten periaatteiden mukaan kaikki alistamista ilmaisevat kielipiilliset suhteet: niin komplementtiset, adverbiaaliset kuin relatiivisetkin. Cristofaron mukaan olennaista on selvittää, millaisilla kielellisillä keinoilla eri kielissä ilmaistaan alisteisuutta – sen sijaan, että pelkästään tutkitaan yksittäisiä, ennaltamäärättyjä ”alisteisia” muotokategorioita.

Cristofaron mukaan kielellisissä ilmauksissa toteutuvat alistussuhteet tulisi määrittellä yksittäisistä muotokategorioista irrallaan, funktionaalis-kognitiivisin perustein. Tällaisen määrittelyn tarve pohjautuu ennen kaikkea typologisiin tavoitteisiin: eri tyyppisten kielten vertailtavuutta helpottaa se, ettei määrittelyä tehdä vain tietyille kielihaaroille tyypillisten kielellisten kategorioiden perusteella. Eri kielissä ja eri konstruktioissa voidaan todeta erityisiä alistussuhteita, mutta alistamista voidaan tutkia myös universaalien kognitiivis-funktionaalisen skeeman kautta. Cristofaron alisteisuusmäärittelmä nojaa sekä Langackerin (1991) profiloitinkäsitteeseen että pragmatiikan teorian assertion käsitteeseen:

”By subordination will be meant a situation whereby a cognitive asymmetry is established between linked SoAs [State of Affairs], such that the profile of one or the two (henceforth, the main SoA) overrides that of the other (henceforth, the dependent SoA). This is equivalent to saying that the dependent SoA is (pragmatically) non-asserted, while the main one is (pragmatically) asserted. This situation exists in all languages, and there are consistent criteria allowing us to identify the dependent SoA cross-linguistically.” (Cristofaro 2003: 33.)

Esittelen esitelmässäni tarkemmin Cristofaron alistusmallia ja pohdin sen suhdetta kognitiivisen kielentutkimukseen.

Lähteet

Cristofaro, Sonia 2003: *Subordination*. Oxford: Oxford University Press.

Langacker, Ronald W. 1991: *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol 2: *Descriptive Application*. California: Stanford University Press.

Sirkka Vuorisalo

Höperyydellä ja höperöydelläkin on eronsa

Suomen nominikantaisten (U)Us-johdosten morfo-semantiikkaa

Paunonen (1976: 83) on todennut, etteivät allomorfit ole ”vain kieleen sattumoisin jääneitä muistumia aiemmista ääntenmuutoksista, vaan kerran synnyttyään allomorfinen vaihtelu on pyrkinyt omaksumaan semanttisen tehtävän”. Analysoidessani suomen nominikantaisten (U)Us-johdosten muodostamiseen liittyvää morfologista variaatiota olen havainnut juuri tällaista pyrkimystä. Aikaisemmissa (U)Us-johtamista koskevissa esityksissä (Penttilä 1957, Wiik 1959, Vesikansa 1978, ISK 2004) morfologisen varioinnin semanttinen funktio jää käytännössä täysin huomiota vaille.

(U)Us-johdosten morfologista variaatiota näyttää semanttiselta kannalta katsottuna olevan karkeasti jaotellen kolmea tyyppiä: 1) puhtaasti äänteellistä, 2) puhtaasti kantasanan merkityksestä riippuvaa ja 3) johtimen merkityksestä riippuvaa.

On hyvin uskottavaa, että (U)Us-johdostyyppin morfologinen variaatio on alunperin ollut puhtaasti äänteellistä laatua. Tarvitsee vain yrittää muodostaa (U)Us-johdos vaikkapa sanoista *sonni* tai *sotilas* ymmärtääkseen, että kun morfologisesti erittäin monimutkaisen johtimen avulla tehdään yhä uusia johdoksia mitä moninaisimmista vartaloista, ei äänteelliseltä haparoinnilta voida välttyä.

Adjektiivikantaisilla (U)Us-johdoksilla morfologista variaatiota on nykykielessä hyvin vähän. Jos variantteja on kaksi, niiden semanttinen työnjako liittyy tyyppillisesti vain kantasanan merkityksen erottamiseen. Johtimen tuoma skemaattinen merkitys [OMINAISUUS] on siis molemmissa varianteissa sama.

Sen sijaan substantiivikantaisten morfologisten varianttien semanttinen ero perustuu tyyppillisesti johtimen tuomaan skemaattiseen merkityseroon (sekä pohjimmiltaan myös kannan polysemiaan). Työnjako on seuraavantyyppinen:

1) Se johdos, jossa kantavartalo on säilynyt muuttumattomana eli joka on morfologisesti mahdollisimman läpinäkyvä, merkitsee ’jonakin olemisen [LUOKITTELEVAA OMINAISUUTTA/ROOLIA] eli ’sitä, että (X) on jokin’, sanalla sanoen [OLIOUTTA] (esim. *saiturius*, *naapurius*, *vankius*, *erakkous*).

2) Se johdos, jossa kantavartalo on muuttunut eli joka on morfologisesti opaakimpi, on myös merkitykseltään opaakimpi. Se voi kantasanan luonteesta riippuen merkitä [LUONNEHTIVAA OMINAISUUTTA], joka oliolla voi olla, tai [SUHDETTA] tai [TILAA], jossa olio voi olla (esim. *saituruus*, *naapuruus*, *vankeus*, *erakkuus*).

Käytännössä jompikumpi morfologinen variantti on usein lähes yksinomainen. Esittelemässäni ilmiössä on kyse kielellisestä potentiaalista, jota kaikki eivät käytä juuri koskaan. Mitä valvutuneempi kielenkäyttäjä ja mitä suurempi motiivi johdoksen semanttisen funktion korostamiseen on kyseessä, sitä varmemmin kuvaamani morfo-semanttinen työnjako toimii.

Lähteet

ISK = HAKULINEN, AULI (päätoim.) – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. 2. p. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. Helsinki.

ITKONEN, TERHO 1970: Avoimuudesta tunnettuuteen. Huomioita nykysuomen ominaisuuden nimitystä. – *Virittäjä*. Kotikielen Seuran aikakauslehti 2. 223 – 235.

JAAKOLA, MINNA 2004: *Suomen genetiivi*. SKS, Helsinki.

KS = *Kielitoimiston sanakirja*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Kielikone Oy.

LEINO, PENTTI 1993: *Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1. Polysemia - kielen moniselitteisyys*. Kieli 7. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.

NS = *Nykysuomen sanakirja*.

ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2001: *Sarjoja. Nykysuomen paikallissijaiset olotilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

PAUNONEN, HEIKKI 1976: Allomorfiin dynamiikkaa. – *Virittäjä*. Kotikielen Seuran aikakauslehti. 82 – 107. Helsinki.

PENTTILÄ, AARNI 1957: *Suomen kielioppi*. WSOY, Porvoo.

SIVONEN, JARI 2002: Kognitiivinen näkökulma lähimerkityksisiin paikanmuutosverbeihin. – Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.) *Äidinkielen merkitykset*. 513 – 533. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 869. Helsinki.

VESIKANSA, JOUKO 1978: *Johdokset*. Nykysuomen oppaita 2. WSOY, Porvoo.

WIIK, KALEVI 1959: Suomen ominaisuuden nimitysten johtamisesta. – *Virittäjä*. Kotikielen Seuran aikakauslehti. 331 – 339. Helsinki.

Katja Västi

Predikaatittomien allatiivi- ja ablatiivialkuisten otsikoiden semantiikkaa

Esitelmäni liittyy väitöskirjatutkimukseeni, jossa tarkastelen predikaatittomia allatiivi- ja ablatiivialkuisia, eksistentiaalilauseita vastaavia otsikoita (*Ilmapistoolimiehelle sakkoka näpistyksestä*, *Opiskelijoilta monikulttuurinen vaatemallisto*). Analysoin niiden syntaksia ja semantiikkaa sekä eroja vastaaviin predikaatillisiin lauseisiin konstruktio- ja kognitiivisen kieliopin näkökulmasta. Esitelmässäni pohdin tällaisten otsikoiden rakennetta semanttisten roolien kannalta. Tarkoitukseni on näyttää, että ablatiivi- ja allatiivitäydennyksillä on hieman erilainen rooli predikaatittomassa ja predikaatillisessa konstruktiossa. Haluan siis osoittaa, että predikaatittomat otsikot eivät ole predikaatillisten lauseiden verbittömiä muunnelmia vaan oma konstruktio-tyyppinsä.

Tutkin ainoastaan sellaisia konstruktioita, joissa ablatiivi- tai allatiivisijainen teemapaikan täydennys viittaa elolliseen olentoon tai elollisten olentojen muodostamaan yhteisöön. Mukana ovat siis otsikot tyyppiä *Liettuulle kolmas pääministeri tänä vuonna*, mutta eivät otsikot tyyppiä *Pälkäneelle yhteiskoulu*. Elollisuus tuo aineistoni otsikoiden semantiikkaan piirteitä, jotka puuttuvat vastaavista predikaatillisista lauseista. Predikaattittoman konstruktion teemapaikan täydennyksessä esimerkiksi korostuvat AGENTIN piirteet suhteessa vastaavaan predikaatilliseen konstruktion (*Opiskelijoilta monikulttuurinen vaatemallisto* vrt. *Opiskelijoilta ilmestyi/tilattiin monikulttuurinen vaatemallisto*).

Allatiivin ja ablatiivin habitiivisten tehtävien vuoksi tutkimusaineistoni otsikoilla on läheinen semanttinen sukulaisuussuhde omistuslauseiden kanssa. Allatiivi voikin viitata esimerkiksi konkreettiin VASTAANOTTAJAAN (*Soneralle kolmannes Digitasta*). Se voi hahmottua myös abstraktimmin HYÖTYJÄKSI (*Vammaisyrittäjille helpotusta*) tai KÄRSIJÄKSI (*Pirtuliigalle tuomio salakuljetuksesta*). Ablatiivi puolestaan voi ilmaista esimerkiksi LÄHTEEN (*Inteliltä potkua pelikoneisiin*), joka on useimmiten pikemminkin tahdonalainen LUOPUJA (*Metsolta kartonkikone Saksaan*) kuin tahdostaan riippumaton MENETTÄJÄ (*Turistilta rahat ja henki*), mikä voidaan selittää yllä mainitsemillani AGENTIN piirteillä. Konstruktion nominatiivi- tai partitiivisijainen täydennys puolestaan hahmottuu PATIENTIKSI. Sillä ei ole subjektille tyypillisiä AGENTIN ominaisuuksia, vaikka nimenomaan se esiintyy subjektin sijoissa.